

Handeln styr prisutvecklingen på livsmedel

Det talas ofta om att lantbrukarnas avräkningspriser utvecklas annorlunda än livsmedelsindustris priser, liksom de priser som konsumenterna betalar i butikerna. Det förhållandet att priserna i de tre leden utvecklas på olika sätt har behandlats i en krönika i Lantbrukets Affärer 2011, nummer 12. En ny studie, som ännu inte är publicerad, går ett snäpp vidare och kartlägger orsakssambanden mellan prisförändringarna i kedjans olika led.

Författaren är grek, men studien bygger på data från den finska livsmedelssektorn, som ju har så pass stora likheter med den svenska att resultaten troligen är överförbara. I båda länderna kännetecknas de olika leden av förädlingskedjan av makt-koncentration. Dagligvaruhandeln i Finland är faktiskt ännu starkare. Två butikskedjor har en sammanlagd marknadsandel på över åttio procent.

KOSTNAD ELLER EFTERFRÅGAN?

Det finns två tänkbara orsakssamband mellan prisförändringarna. En möjlighet är att kostnadsändringar i ett tidigare led av förädlingskedjan förorsakar prisjusteringar i ett senare led. Detta kallas cost-push. Om lantbrukarna får högre produktionskostnader, kan de kompenseras genom högre avräkningspriser.

Alternativt kan en starkare efterfrågan driva upp priset i ett senare led, vilket föranleder att priset i ett tidigare led också stiger. Denna demand-pull-effekt skulle kunna innebära att en del av prishöjningarna i butikerna spiller över till lantbrukarna. Det är intressant att känna till om prisförändringar beror på kostnads- eller efterfrågeförändringar samt inom vilken tidshorisont anpassningar sker.

EFTERFRÅGAN DRIVER

Forskaren granskar priserna på produkter i tre branscher under perioden 2005 till 2014. På köttssidan ingår fläsk- och nötkött samt kyckling. Bland mejeriprodukter finns konsumtionsmjölk, andra mjölkprodukter, ost och yoghurt. Vidare studeras ägg. Författaren hämtade prisdata från den officiella statistiken i Finland. Det krävs en hel del avancerad statistik för att analysera hur priserna på förädlingskedjornas olika led hänger ihop.

På lång sikt tenderar priskurvorna för de olika leden i förädlingskedjan att stämma överens. Däremot kan det på kort sikt finnas mycket stora skillnader mellan prisutvecklingen för lantbrukarna, förädlingsföretagen och butikerna.

Prisändringarna orsakas mestadels av demand-pull-effekter. Det betyder att butikerna tar ut högre priser, när konsumentefterfrågan tillåter det. Det motsatta, cost-push-effekter, är mindre vanligt. En rimlig förklaring är att råvaran står för en

tämligen liten del av slutproduktens kostnader längre fram i kedjan. Med åren blir också denna andel allt mindre. Kostnadsförändringarna hos råvaruproducenten kan därför inte slå igenom särskilt mycket på senare led i kedjan. Det är alltså detaljhandeln som styr prisutvecklingen för både livsmedelsindustrin och bönderna.

FÖRDRÖJD KOMPENSATION

En stor del av finländarnas konsumtion av ost och yoghurt består av produkter som är importerade till låga priser och sålda under dagligvarubutikernas egna varumärken. Detta bidrar till att prisändringar i butiksledet inte slår igenom nämnvärt på mjölkböndernas avräkningspriser. En annan produktkategori, där prisförändringar i ett led inte har någon vidare koppling till priserna i ett annat led, är kycklingkött.

I råvaruledet finns mycket stora prisfluktuationer och där sker tämligen långsamma anpassningar. Författaren nämner fyra år. Det tar lång tid för lantbrukarna att få tillbaka de pengar som de förlorar genom höjda produktionskostnader. Detta har tråkiga konsekvenser för bönderna, som ju dessutom är de mest sårbara. De har investerat så mycket i sin produktion att de kommer att fortsätta med sin verksamhet även om de får sämre betalt. Vidare kännetecknas lantbruk av att det ofta kommer oförutsedda och utifrån kommande kostnadshöjningar.

FÖRLUSTFÖRSÄKRING?

Författaren spekulerar kring vad som kan göras för att jämna ut maktbalansen. Han tycks sätta sin tillit till den europeiska jordbrukspolitikerna. Det har ju talats om producentföreningar som skulle ge bönderna en starkare förhandlingsposition. Ett försäkringssystem skulle kunna ersätta bönderna i tillfällen av zoonoser, skördekatastrofer och extremt väder.

För att lösa problemet med stora prisfluktuationer skulle man kunna tänka sig att det byggs upp gemensamma fonder. Det är upp till var och en att bedöma sannolikheten för att sådana åtgärder kommer till stånd.

VILL DU LÄSA MER?

*Anthony Rezitis, "Empirical analysis of price relations along the Finnish supply chain of selected meat, dairy and egg products: A dynamic panel data approach".
Agribusiness ur kommande nummer.*

*Jerker Nilsson, Institutionen för ekonomi,
SLU Uppsala*

